

IN MEMORIAM

ODLAZAK VELIKANA

William Chambliss

(1933-2014)

Kriminologija je za nekoliko godina ostala bez trojice značajnih autora koji su, svaki na svoj način, obeležili stanje u ovoj nauci na razmeđu prošlog i ovog veka. Prvo je preminuo James Q. Wilson (1931-1912) najznačajniji predstavnik desnog realizma u kriminologiji: Ovaj Amerikanac tvorac je jedne od „generalnih teorija kriminaliteta“ (zločin kao posledica niske samokontrole), još poznatiji po ukazivanju na potrebu da se sredina suprotstavlja već prvim znacima antisocijalnog, „necivilizovanog“ ponašanja („strategije razbijenih prozora“). Jedan je od teoretičara koji su izvršili snažan uticaj na osmišljavanje oštrog odgovora države na tzv. ulični kriminalitet (na neki način, on je idejni tvorac i kažnjavanja koje sledi pravilo „tri greške i van igre si“).

Sledeći preminuli velikan zastupnik je sasvim druge orijentacije. Britanac Jock Young (1942-2013), jedan od osnivača „Nove kriminologije“, briljantan tumač kriminaliteta u postmodernim društvima (pre svega u SAD i Britaniji). Njegovo objašnjenje kako su Amerika i Britanija od sredine 70-tih godina XX veka postala društva koja isključuju pojedince i grupe ljudi (umesto dotadašnje ideologije inkluzije i resocijalizacije), proučavanje uloge kulturnih činilaca i ukazivanje na potrebu da se predmet ove nauke proširi i na područja koje „uslužna kriminologija“ izbegava, proučavanje uticaja globalizacije na kriminalitet u svetu – sve to je dalo snažan podsticaj kritičkoj orijentaciji u kriminologiji.

Ipak, čini se da je odlazak originalnog i nekonvencionalnog autora kakav je bio William Chambliss predstavlja poseban gubitak ne samo za kriminologiju, nego i za društvene nauke uopšte. Zato ćemo pokušati da čitaocima u ovom radu približimo opus ovog – kako su ga često nazivali – „nestašnog i uvek po idejama mladog velikana moderne kriminologije“.

Chambliss je imao sreću da uči od izuzetnih naučnika. Njegov mentor u toku master studija bio je jedan od velikana američke (svetske) kriminologije XX veka – Donald Cressey, a za vreme dok je bio angažovan na Univerzitetu, Chambliss je proučavao i svakodnevicu ljudi u radnim kolonijama i na farmama migranata. Tada je započeo svoj istraživački rad koji je paralelno vodio u arhivima, bibliotekama, na naučnim skupovima, ali i na ulici, među siromašnim, degradiranim ljudima, kriminalcima, (kao i) državnim činovnicima i agentima obaveštajnih službi. U jednom radu ističe svoj istraživački kredito: krećući se ulicama, mnogo više no u izveštajima i arhivama, možete (uz ostalo) razumeti i ulogu korupcije kao cementa koji vezuje političke, ekonomske i kriminalne interese.

Doktorirao je 1962. na Indiana Univerzitetu (mentor mu je bio Alfred Lindersmith, poznat po istraživanjima prirode zavisnosti i zalaganju za lečenje umesto kažnjavanja narkomana) i time je pored uticaja teorije diferencijalne asocijacije (koju je zastupao Cressey) imao priliku da se detaljno upozna sa učenjem simboličkog interakcionizma, kome je pripadao njegov drugi mentor.

Klasni karakter prava; politička ekonomija kapitalizma

Originalna priroda, koja ga je karakterisala, opredelila je, međutim, Chamblis-a da se već u ranim radovima emancipuje od tih uticaja i usvaja konfliktni pristup kao negaciju funkcionalističkog slikanja društva u tonovima sklada i harmonije. Zato njegov prvi objavljeni rad *Sociološka analiza zakona o skitnicama /1974/* pisan je pod snažnim uticajem Marx-ovih radova u kojima je opisan proces kojim su u periodu od XIV do XVI veka u Engleskoj nekadašnji seljaci postali bezemljaši i skitnice. Zakoni su ne samo legalizovali ovo otimanje zemlje, nego su u interesu društvene elite pomogli da se ovi ljudi pretvore u radnu snagu u skoro robovskom položaju. Klasnom prirodom svih grana prava, pa i krivičnog, bavi se i u knjizi *Pravo, poredak i moć* iz 1971. (koautor Robert Seidman) u kojoj pokazuje da klasni interesi određuju ne samo sadržinu pravnih normi, nego i funkcionisanje čitavog sistema krivičnog pravosuđa.

Chambliss se bavio i ekonomskim problemima. U članku *Ka političkoj ekonomiji zločina /1975/* ukazuje da su dve poluge kapitalističke proizvodnje: stvaranje tražnje za nepotrebnim proizvodima i održavanje tzv. rezervne armije nezaposlenih. Krivično pravo je klasna kategorija, a vršenje zločina ima nekoliko važnih posledica po društvo: a) smanjuje višak radne snage (jedan broj radno sposobnih pojedinaca nalazi se na izdržavanju kazne, drugi je angažovan u organima formalne socijalne kontrole; b) odvraća pažnju nižih klasa od eksploatacije koja se nad njima vrši; i c) kriminalitet je realnost koja postoji u obliku koji odgovara „onima čiji se interesi u društvu hrane njegovim postojanjem“.

Diskriminacija određenih društvenih grupa

Tu počinje njegovo otvoreno nemirenje sa diskriminisanjem ljudi koje je demonstirao kako u knjigama, tako i u svakodnevnom životu. /1*/ Ukazuje kako se u američkom društvu tretiraju pripadnici niže klase i crnačke rase i objašnjava zašto su oni neproporcionalno više zastupljeni u kriminalnim statistikama nego u populaciji SAD. Toj temi posvećena je njegova poznata knjiga *Zločin i pravni proces* iz 1969. i još više njegovo najcitiranije delo *Sveci i prostaci* iz 1976.

U njemu se govori o dve grupe srednjoškolaca. Prvu čine deca iz dobrostojećih, stabilnih porodica belaca iz gornje srednje klase, aktivna u školskim događanjima, dobri đaci. Iako su učestvovali u delinkventnim aktivnostima kakve su opijanje na javnim mestima, bezobzirna vožnja, sitne krađe, vandalizam, nijedan od njih (za dve godine koliko ih je Chambliss opservirao) nije imao kriminalni dosije, niti su se nalazili u evidenciji uhapšenih (zato ih je nazvao „Sveci“ ili „Bezgrešni“). Situacija sa drugom grupom bila je potpuno suprotna: činili su je dečaci iz nižih, radničkih (takođe belih) porodica koji su upražnjavali tuče, krađe i opijanje (nazvao ih je „Prostaci“ ili „Grubijani“). Za razliku od vršnjaka iz prve grupe, oni su imali stalne probleme sa policijom i zajednicom u kojoj su živeli, bez obzira što je stopa delinkvencije u obe grupe bila podudarna. /2*/

Organizovani kriminalitet

Sledeće značajno polje interesovanja ovog autora bila je problematika organizovanog kriminaliteta u kome je dao nekoliko važnih doprinosa. Prvi se tiče veza legalnog biznisa i kriminalnog podzemlja u oblasti tržišta rada, kontrole radničkih sindikata i uništenja potpornog fonda vozača kamiona *Teamasters*. Rad koji je 1979.

objavio sa Alanom Blockom smatra se klasičnim delom literature o organizovanom kriminalitetu koje je pomoglo da se ukaže kako jasna linija razgraničenja između kriminalnog podzemlja i legitimnog biznisa nikada nije ni postojala.

Drugi važan doprinos proučavanju organizovanog kriminaliteta Chambliss daje u proučavanju organizacije kriminalnog podzemlja. Njegov učitelj Donald Cressey je tvrdio upravo ono što je vrh američkih snaga bezbednosti želeo da čuje: da je organizovani kriminalitet „italijanska specijalnost“, da predstavlja „svemoćnu vladu u senci na nacionalnom planu“ i ustrojen je kao birokratska mašinerija. Uz to, Cressey se izričito izjašnjava da je u njegovom proučavanju apsolutno isključena primena metoda posmatranja sa učestvovanjem. Chambliss, dokazuje suprotno. Koristeći upravo taj metod, proučava organizovani kriminalitet u jednom američkom gradu – Sijetlu i dolazi do dva zaključka: a) da on u ovom gradu nije pod kontrolom Mafije i b) da su u njemu poslovni ljudi, političari i funkcioneri sistema krivičnog pravosuđa uključeni u „podzemnu, nevidljivu industriju“ koja se gradi na ilegalnoj kocki, drogama, lihvarstvu, prevarama u biznisu i prostituciji. Radi se o labavim vezama biznismena, političkih i pravosudnih funkcionera koji sarađuju kako bi koordinisali proizvodnju i distribuciju nedozvoljenih sredstava i usluga za kojima postoji potreba. Tako finansijeri (lica koja finansiraju operacije) i organizatori (koji nadziru reketaše) stvaraju labavo strukturisanu „mrežu zločina“ s ciljem sticanja finansijske dobiti. Ovo istraživanje ukazuje da kriminalno podzemlje nije organizovano kao čvrsto strukturisana *Cosa Nostra*, već od strane lica koja pre svega nastoje da se obogate svojim kriminalnim aktivnostima, a predstavljaju „legitimne“ članove društva zauzimajući važne položaje u privredi, politici i pravosuđu /Chambliss, 1988/.

Najzad, treći i najradikalniji prilog proučavanju organizovane kriminalne delatnosti Chambliss daje u svojoj Predsedničkoj poslanici na Godišnjoj konferenciji američkih kriminologa 1988. (publikovana u časopisu *Criminology* sledeće godine) pod naslovom *Od države organizovani kriminalitet*. U tom, po mnogo čemu prevratničkom tekstu, autor upozorava da postoje i aktivnosti koje zadovoljavaju sve kriterijume da bi se proglasile organizovanim kriminalitetom, a vrše ih agenti (predstavnici) države. Tako se država pojavljuje u apsurdnoj ulozi da istovremeno goni učinioce dela iz oblasti organizovanog kriminaliteta i, preko svojih predstavnika takva dela vrši. Kao primer iz istorije, on navodi piratstvo kojim su Francuska i Engleska od Španije i Portugalije otimala ogroman deo plena koje su one prevozile brodovima iz Novog sveta; pored toga, autor ovde navodi krijumčarenje narkotika iz jugoistočne Azije početkom druge polovine prošlog veka; krijumčarenje oružja (poznata afera Iran – Kontra) iz 80-tih godina; od države organizovane atentate političkih protivnika, kao i nezakonito praćenje građana, diskreditovanje i zastrašivanje grupa koje FBI smatra da su „protivamerički orijentisane“, eksperimente (poput onog koji je CIA sprovodila na prostitutkama kako bi utvrdila dejstvo narkotika) na ljudima. Ovaj rad pokazao je da su objave rata organizovanom kriminalitetu često propagandne kampanje ili, još gore, zaštita države od uplitanja nepoželjnih u njen prikriiveni biznis.

Na ovaj način ukratko je ukazano na značaj naučnika koji je u svojim radovima uspeo da spoji konfliktnu teoriju o društvu, sociologiju prava i kriminologiju. Po mnogo čenu nekonvencionalan, povremeno je zastupao i abolicionističke stavove, uz to bio je i jedan od najpoznatijih kritičara „rata“ koji su SAD objavile drogama. Smatrao ga je nepotrebnim i pogrešnim trošenjem ogromnih budžetskih sredstava.

Na kraju, nešto o trenucima kada su mu lekari dijagnostikovali malignu bolest. I tada je ostao dosledan sebi – sedam sledećih godina živeo je na svoj način: istražujući, objavljujući i putujući. Iz tog perioda Applebaum navodi njegovu izjavu „nikada se nisam plašio života, pa neću ni smrti“. Šta bi se drugo moglo očekivati od čoveka koji je imao hrabrosti da se kao istraživač uključi u kriminalno podzemlje jednog američkog grada, koji je od „knjigovođe Mafije (Mayer Lansky) tražio da mu objasni kako se „pravi i pere novac“, a od agenata CIA kako profitom stečenim prodajom droge ova organizacija plaća tajne aktivnosti širom sveta. Za takvim istraživačem ostaje praznina i osećaj istinskog gubitka.

NAPOMENE

- 1/ U dirljivom nekrologu njegov prijatelj Richard Applebaum na sajtu *Social Science Space* iznosi detalje iz kasnih 60-tih godina kada je Chambliss kao vanredni profesor na kalifornijskom Univerzitetu Santa Barbara bio fakultetski savetnik Unije crnih studenata. U traženju svojih prava, članovi Unije su zauzeli univerzitetski računarski centar i Chambliss je sprečio krvoproliće kada je policija upala na Univerzitet sa namerom da oružjem uvede red.
- 2/ Chambliss se vrlo studiozno posvetio objašnjenju ovakve disproporcije u odnosu policije i lokalne zajednice prema dve grupe mladih istog uzrasta. Koristio je tri „varijable“: vidljivost (e. *visibility*), nastup (*demeanour*) i predrasude (*bias*).

LITERATURA

- Applebaum R. /2014/: Never afraid of living– William Chambliss –dostupno na adresi: www.socialsciencespace.com/ (pristupljeno 24.marta.2015.)
- Chambliss W. /1964/: A sociological analysis of the law of vagrancy, *Social Problems*, n° 2
- Chambliss W. /1969/: *Crime and Legal Process*, New York
- Chambliss W. /1971/: *Law, order and Power*, Reading
- Chambliss W. /1975/: Toward a Political Economy of Crime, *Theory and Society*, n° 2
- Chambliss W. /1976/: The Saints and Roughnecks –in: *Whose Law? What Order? A Conflict Approach to Criminology* (Chambliss W. and Mankoff M. eds.), New York
- Block A. and Chambliss W. /1979/: Miners, Tailors and Teamsters: Bussiness Racketering and Trade Unionism, *Crime and Social Justice*, n° 11
- Chambliss W. /1988/: *On the Take: From Petty Crooks to Presidents*, Bloomington
- Chambliss W. /1989/: State-organized crime, *Criminology*, n° 1
- Wilson J. /1985/: *Thinking about Crime*, New York
- Wilson J. and Herrnstein R. /1985/: *Crime and Human Nature*, New York
- Wilson J. and Kelling G. /1989/: Making Neighborhoods Safe, *Atlantic Monthly*, n° 2
- Young J. /1999/: *The Exclusive Society– Social Exclusion, Crime and Deffertece in Late Modernity*, London
- Young J. /2011/: *The Criminological Imagination*, Cambridge
- Ferrell J, Hayward K. and Young J. /2008/: *Cultural Criminology– An Invitation*, Los Angeles

Dorđe Ignjatović
Pravni fakultet
Univerziteta u Beogradu